

Groot en klein: een case study in vage semantiek

door

Filip DEVOS

1. INLEIDING

Aan dimensie-adjectieven is de laatste dertig jaar vrij veel aandacht besteed binnen de lexicale semantiek. Algemeen kunnen twee richtingen met verschillende theoretische uitgangspunten en werkmodellen onderscheiden worden: componentieel-analytische studies van onder meer Bierwisch (1967), Teller (1969) en Bierwisch en Lang (1987), naast cognitief-semantische analyses van onder meer Clark (1973), Dirven en Taylor (1988) en Vandeloise (1993). In het Nederlandse taalgebied zijn vergelijkbare studies beperkt of niet-bestaand. Met een analyse van *groot* en *klein* willen we dan ook een aantal aspecten van eigen onderzoek bundelen en enkele richtlijnen voor verdere studie uitstippelen*.

Groot en *klein* behoren tot de meest frequente adjectieven in het Nederlands (Uit den Boogaart (1975)) en in andere talen (Dixon (1982)). Het adjectievenpaar wordt wel eens als linguïstisch universeel beschouwd en als prototypisch voor de klasse van dimensie-adjectieven, die we kunnen definiëren als adjectieven die een ruimtelijke dimensie aanduiden die meetbaar is en in een maat of getal uitgedrukt kan worden. *Groot* en *klein* staan in dit opzicht naast het voor de kwalitatieve adjectieven prototypische paar *goed* en *slecht*. Allicht door de hoge gebruiksfrequentie van dimensie-adjectieven vertoont de semantiek van deze adjectieven een enorme differentiatie¹. Bovendien is het adjectievenpaar niet alleen bij uitstek polyseem, maar ook semantisch „vaag”.

* Dit artikel werd geschreven in het kader van een ruimer onderzoek naar dimensie-adjectieven en semantisch-lexicale vaagheid binnen het FKFO-project nr. 38.000.591.

1. Aan beide adjectieven wijdt het WNT een veertigtal kolommen (V, kol. 1043-1087 en VII, II, kol. 3742-3787), naast ongeveer zestig kolommen gewijd aan samenstellingen met *groot*- (WNT, V, kol. 1088-1146) en ongeveer vijftig kolommen aan samenstellingen met *klein*- (WNT, VII, II, kol. 3788-3839).

In wat volgt geven we een analyse van de basissemantiek en van de semantisch-lexicale relaties van het paar *groot* en *klein*, waarbij we het polyseme karakter beschrijven in het licht van metaforische extensies (cf. 2.). De semantische vaagheid van het adjectievenpaar situeren we tegen hun „ondergedetermineerde”, „polyseme” en „metafore” karakter (cf. 3.). Tussendoor proberen we door middel van (taalvergelijkende) confrontaties met andere dimensie-adjectieven algemene kenmerken van dimensie-adjectieven bloot te leggen. Onze hoofdbekommernis bestaat er dus niet alleen in de semantische status van het antoniemenpaar te preciseren, i.e. hun semantiek minder vaag te maken, maar ook die semantiek te beschrijven in het licht van wat we „semantisch-lexicale vaagheid” of vaagheid van toepassingscondities zullen noemen. In het eerste geval wordt „vage semantiek” in de gewone, dagelijkse betekenis gebruikt, in het tweede geval in een specifiekere linguïstische interpretatie.

2. SEMANTISCHE OPBOUW

2.1. Basissemantiek

Groot en *klein* kunnen we vrij globaal omschrijven als relatieve, objectieve of subjectieve eigenschapsadjectieven: ze zijn gradeerbaar, in hun toepassing afhankelijk van objectieve of subjectieve criteria, en ze duiden een eigenschap aan.

Van Dale (1984: 995-996) lijst 11 betekenisonderscheidingen (en met de verschillende onderverdelingen in feite 22) onder het adjectief *groot*. Ook voor het adjectief *klein* wordt een uitgebreide sublemmativering gegeven, meer bepaald 14 (en in feite 16) (Van Dale (1984: 1358-1359)). Deze omvangrijke woordenboek-ingangen vertonen aanzienlijke overlappingsen en herhalingen. Ze kunnen eigenlijk eenvoudiger samengevat en weergegeven worden. Een woordenboek is natuurlijk geen lexicon: terwijl een woordenboek minimale informatie geeft, is het (mentale) lexicon maximalistisch(er) van opzet en is het bovendien functioneler gestructureerd.

Algemeen worden de verschillende betekenissen van *groot* / *klein* verbonden door een gemeenschappelijk (kern)betekeniselement, van waaruit verschillende extensies mogelijk zijn. Frequent gebruikte lexicale elementen vertonen typisch een netwerk van gerelateerde betekenissen, en in die zin is polysemie, zoals onder meer Langacker (1988: 50-51) stelt, de norm voor lexicale items. In 2.4.1. stellen we een netwerkstructuur voor *groot* / *klein* voor. Eerst bekijken we de afzonderlijke componenten van een dergelijke structuur.

In onderstaand schema slaat de marker of de eigenschap [+ kwantitatief] op het feit dat het adjectief een hoeveelheid of een maat aanduidt, waarbij we een dimensionele en een niet-dimensionele subklasse onderscheiden: [\pm dimensioneel] duidt aan dat de hoeveelheid al dan niet betrekking heeft op een spatiale dimensie, waarbij [+ dimensioneel] gespecificeerd wordt als 1, 2 of 3 ruimtelijke dimensies. Bij de toekenning van het predikaat worden met andere woorden 1, 2 of 3 ruimtelijke dimensies afgewogen². De marker [- dimensioneel] duidt op een niet-ruimtelijke dimensie, en [+ kwalitatief] slaat op het feit dat de adjectieven geen hoeveelheid meer aanduiden, maar een loutere hoedanigheid noemen³.

A. [+ kwantitatief, + dimensioneel]

1. [1 dimensioneel]:

GROOT cf. 1(b), 2(a), 2(b)⁴, 5, 6(b), 7, 11;

vb. een groot mes, een grote schoenmaat, een grote jongen

KLEIN cf. 1, 2, 3, 7, 8;

vb. kleine meisjes, een kleine lepel, een kleine meetlat

2. [2 dimensioneel]:

GROOT cf. 5, 6(a), 11;

vb. de grote plas, een groot blad, een grote tafel

KLEIN cf. 1, 7;

vb. een klein blad, een klein vierkant, een klein raam

3. [3 dimensioneel]:

GROOT cf. 1(a), 5, 11;

vb. een grote kamer, een grote boom, een grote ruimte

KLEIN cf. 1, 6, 7;

vb. een klein dier, een kleine ruimte, een klein huis

B. [+ kwantitatief, - dimensioneel]

GROOT cf. 3(a), 5, 8, 9(b), 10(a), 11;

vb. een grote eter, een grote som, een groot gezin

KLEIN cf. 1, 4(b), 9, 10;

vb. een klein bedrag, een kleine eter, een klein gezelschap

C. [+ kwalitatief]

GROOT cf. 3(a), 3(b), 3(c), 4(a), 4(b), 4(c), 5, 9(a), 10(b), 10(c), 10(d);

2. Tijdsuitdrukkingen kunnen we beschouwen als ruimtelijke metaforen en als ééndimensionele gegevens (cf. 2.4.1.).

3. In het schema verwijzen de cijfers naar de nummering van de lemmata voor *groot*, resp. *klein* in Van Dale (1984). In Van Dale (1992) zijn nog uitgebreidere sublemmatiseringen opgenomen.

4. Het WNT (V, kol. 1046) vermeldt bijvoorbeeld onder de toepassing op de gehele menselijke lichaamsomvang „in de lengte zowel als in de breedte, doch voornamelijk met betrekking tot breedte of dikte”. Deze gebruikswijze lijkt verdwenen, samen met uitdrukkingen waarin *groot* 'zwanger' betekent (vb. *groot* gaan van een kind).

vb. zich groter voordoen dan men is, de grote knecht op een boerderij⁵, het grote moment

KLEIN cf. 4(a), 4(c), 5, 11, 12, 13, 14;

vb. de kleine man, klein bier, een klein postje

In A. zouden we ook de typische ééndimensionele adjectieven *lang / kort*, *breed / smal*, *hoog / laag* en *diep* kunnen plaatsen; in B. nog adjectieven als *duur / goedkoop*, *warm / koud*, *snel / traag*, *rijk / arm*, *luid / stil* en *licht / zwaar*; in C. adjectieven als *voortreffelijk*, *(on)gelukkig*, *boeiend* of *(on)interessant*.

2.2. Semantische en morfo-syntactische valentie

De basissemantiek van het antoniemenpaar *groot / klein* laat een duidelijke tweedeling zien in een kwantitatief gebruik (vb. een *grote* eter, een *kleine* som) en een kwalitatief gebruik (vb. een *groot* geleerde, de *kleine* man). Het kwantitatieve gebruik is bovendien nog te onderscheiden in een dimensioneel en een niet-dimensioneel gebruik. Het dimensionele gebruik onderscheidt, evenredig met de drie ruimtelijke dimensies, drie subtypes: ééndimensionele begrippen als afstand of lengte, die wijzen op extensies in één richting, tweedimensionele begrippen als oppervlakte, en driedimensionele begrippen als ruimte of volume. In het niet-dimensionele kwantitatieve gebruik duiden *groot / klein* niet meer een ruimtelijke dimensie aan, maar een loutere, telbare of meetbare, hoeveelheid, zoals we dat vinden bij 'een *klein* gewicht', 'een *grote* snelheid' of 'een *groot* lawaai' (respectievelijk x gram, x km / u en x decibel). Het kwalitatieve gebruik daarentegen is op generlei manier nog te relateren aan hoeveelhedsuitdrukkingen. Vaak zijn de bepaalde substantieven gewoon abstracter en bijgevolg niet meetbaar of telbaar, en hebben ze niets te maken met kwantitatieve gegevens (vb. een *grote* daad, een *groot* geheim, de *kleine* man).

Het onderscheid tussen [+ kwant.] en [+ kwal.] wordt op diverse wijzen ook in de morfo-syntactische valentie weerspiegeld:

- in de inflectie: het betekenisverschil tussen de onverbogen vorm en de verbogen vorm van het adjectief, wat het WNT (V, kol. 1051) een uit de 15de eeuw stammend „zeer geriefelijk gebruik” noemt (vb. een *groot man* ([+ kwal.]) versus een *grote man* ([+ kwant., + 1 dim.]).

- in de gradering en de derivatie: het Nederlands kent verschillende graderingsmiddelen (vb. *zeer groot*, *reusachtig groot*, *piepklein*, *reu-*

5. Uit de omschrijving „de eerste, voornaamste knecht of meid; immers voor het mindere werk wordt jonger, vaak nog onvolwassen volk gebruikt” (WNT, V, kol. 1046) blijkt duidelijk de oorspronkelijke, ééndimensionele temporele betekenis.

zegroot, vuistgroot, zo groot als een kathedraal, zo groot dat je er niet over kunt kijken) en derivationale types (vb. *grootte, vergroten; kleineren, kleinheid, verkleinen*). Het is opvallend dat alle graderingstypes de adjectieven *groot* en *klein* overwegend modificeren in hun ruimtelijk-dimensionele betekenis. Enkel groepen als *zeer groot* kunnen ook kwalificerend gebruikt worden. Ook de derivatietypes hebben hoofdzakelijk een kwantificerende interpretatie; enkel *kleineren* („figuurlijk kleiner maken”) en *kleineerder* vormen daarop een uitzondering. Het basisonderscheid komt voorts tot uiting in de verschillende nominalisaties van *groot*, met name *grootte* (enkel [+ kwant.]) versus *grootheid* (vooral [+ kwal.]).

- in de syntactische valentie: de twee grote syntactische gebruikswijzen van de adjectieven *groot / klein*, het attributieve en het predikatieve gebruik, kennen een duidelijk verschillende distributie (vb. een *grote boom / de boom is groot*, maar: een *groot geleerde / *de geleerde is groot*). In het Frans is het distributieveverschil weerspiegeld in de woordvolgorde: *un grand homme* (een *groot man* ([+ kwal.])) versus *un homme grand* (een *grote man* ([+ kwant., + 1 dim.])).

Op het eerste gezicht lijken de gebruikswijzen in bovenstaand schema volkomen normaal: *groot* en *klein* zijn immers antoniemen, en bijgevolg overlappen ze in gebruiksmogelijkheden. Enkel de oriëntatie op de gemeenschappelijke as verschilt dan. *Groot* en *klein* vormen op het eerste gezicht een echt antoniemenpaar: het zijn polaire antoniemen die typisch niet geprefigeerd worden voor negatie (vb. **ongroot, *onklein*). De antonymie is bijgevolg „lexicaal”. Bovendien is de comparatieve relatie reversibel (vb. X is *groter* dan Y = Y is *kleiner* dan X, en te *groot* = niet *klein* genoeg (**te mooi* = niet *lelijk* genoeg)). Dit gaat echter slechts gedeeltelijk op, in de zin dat gemarkeerdheid het antoniemenpaar asymmetrisch maakt, en verantwoordelijk is voor de gedeeltelijke antonymie van het adjectievenpaar. Kenmerkend voor *groot* en *klein* is het feit dat één lid van het antoniemenpaar, met name de positieve pool, ongemarkeerd gebruikt kan worden. Vergelijk: Hoe groot is het? *Zeer groot / zeer klein*. Hoe klein is het? *Zeer klein / *zeer groot*. De ongemarkeerde term wordt ook aangegeven door de nominalisatie (cf. de *grootte* versus **de kleinte*). Gemarkeerdheid is een soort prototype-effect. Associatie-onderzoek heeft aangetoond dat er een grotere tendens is om een kenmerk te veranderen van, eerder dan naar de gemarkeerde interpretatie: *klein* wordt met andere woorden vlugger en vaker geassocieerd met *groot* dan omgekeerd. Ongemarkeerde termen worden daarnaast ook gemakkelijker en vlugger aangeleerd dan gemarkeerde (Donaldson en Balfour (1968), Clark (1972)).

2.3. Superordinaten en synoniemen

Uit moedertaalverwervingsonderzoek blijkt niet alleen dat *groot* binnen het antoniemenpaar een ongemarkeerd gebruik kent, maar ook dat het in associatietests zeer vaak als tegengesteld wordt gegeven van onder meer *laag*, *kort* of *jong*, en *klein* als tegengesteld van onder meer *hoog*, *lang*, *breed* of *oud* (Clark (1972)). *Groot* en *klein* zijn dus een soort van „cover terms” binnen het dimensieveld: de termen worden vaak overgegeneraliseerd.

Opvallend is nu dat *groot* en *klein* fungeren als „algemene termen” van alle dimensie-adjectieven, die typisch in klasse A in bovenstaand schema thuishoren en een soort van semantisch netwerk vormen (vb. een *grote* lat (een *lange* lat), een *grote* put (een *diepe* put), een *grote* kast (een *brede* kast), een *grote* toren (een *hoge* toren)). *Groot* en *klein* kunnen dus voor specifiekere dimensies specifiekier ingevuld worden: *hoog* / *laag* voor verticale dimensie boven het grondniveau, *diep* voor verticale dimensie onder het grondniveau of frontale dimensie, en *lang* / *kort* en *breed* / *smal* voor horizontale dimensie⁶. Prototypisch voor klasse B daarentegen is het paar *veel* / *weinig*. Opvallend is dat veel antoniemen analyseerbaar zijn in termen van de primaire of algemene parameters *veel* / *weinig* naast *groot* / *klein*. Hieruit kunnen we afleiden dat voor de klassen A en B ([+ kwant.]) in het schema in 2.1. *groot* / *klein* dan ook vaak synoniem zijn van *veel* / *weinig*, of van andere dimensie-adjectieven:

een *groot* aantal = een *hoog* aantal = *veel*
 een *groot* inkomen = een *hoog* inkomen = *veel* inkomen
 een *kleine* prijs = een *lage* prijs = voor *weinig* geld
 een *grote* eter = --- = iemand die *veel* eet
 een *klein* verschil = --- = *weinig* verschil
 een *kleine* bevolking = *dun* bevolkt = *weinig* bevolkt
 iemand te *klein* doen = iemand te *kort* doen = te *weinig* doen
grote eerbied = *diepe* eerbied = *veel* eerbied
 een *groot* forum = een *breed* forum = ---
grote sneden brood = *dikke* sneden brood = ---
 een *grote* kus = een *dikke* kus = ---
grote vrienden = *dikke* vrienden = ---⁷

6. *Hoog* is primair ééndimensioneel, maar heeft twee ruimtelijke betekenissen: extensioneel zoals in *hoog*₁ *gebouw* of positioneel / lokatief zoals in *hoge*₂ *vensters*. Beide betekenissen zijn metonymisch verbonden: als iets *hoog*₁ is, is het bovenste gedeelte *hoog*₂. Hetzelfde geldt van *diep*, waar de extensie bovendien horizontaal of verticaal kan zijn (wat gerelateerd is aan het attributieve of predikatieve gebruik): (1) horizontale / frontale extensie (vb. een *diepe* tuin, een *diepe* kast), (2) horizontale / frontale positie (vb. *diep* in het woud, *diep* in de jaren tachtig), (3) verticale extensie (vb. een *diepe* kuil, een *diep* bord) en (4) verticale positie (vb. zelfs *diep* in de mijn vinden ze geen steenkool meer, *diep* in de put zitten).

7. Het WNT (V, 1056) vermeldt onder *groot* de (Mnl.) betekenisspecialisatie „eene intieme, doch ongeoorloofde betrekking met eene vrouw hebben; zoo b.v. *groot met eene dienstmeid zijn*”.

een *groot* roker = een *zware* roker = iemand die *veel* rookt
 een *grote* straf = een *zware* straf = *veel* straf
 een *grote* nederlaag = een *zware* / *ruime* nederlaag = ---

De comparatieven *meer* / *minder* zouden we als een fundamenteel, niet verder analyseerbaar gegeven kunnen beschouwen, dat we moeilijk kunnen verklaren, maar op basis waarvan we zelf veel begrippen uitleggen. *Meer* / *minder* kan dan als een „superparameter” voor gradeerbare adjectieven gelden. Het is een typisch verschijnsel van maatadjectieven dat ze dezelfde schaal gebruiken als de superparameter *veel* / *weinig*: aan de linkerzijde gesloten en aan de rechterzijde oneindig. Andere (primaire) dimensie-adjectieven zijn vaak in deze termen te parafraseren (vb. een *korte* adem = *weinig* adem; een *vlakke* stijl = met *weinig* stijl), naast *groot* / *klein* (vb. een *groot* gewicht = *zwaar*; een *grote* temperatuur = *warm*; voor een *kleine* prijs = *goedkoop*; met *grote* snelheid = *vlug*; een *grote* afstand = *ver*).

Groot / *klein* hebben bijgevolg als mogelijke synoniemen in betekenis

A. (1): de dimensie-adjectieven *breed*, *dik*, *hoog*, *lang*, *wijd* en de leeftijdsadjectieven *volwassen*, *rijp*; resp. *kort*, *laag*, *nauw*, *smal* en *jong*⁸;

A.(2): *uitgestrekt*;

A.(3): *ruim*, *bemeten*, *omvangrijk*, *volumineus*;

B.: *veel*, *royaal*, *weinig*, *gering*, *bescheiden*, *summier*;

C.: *aanmerkelijk*, *aanzienlijk*, *belangrijk*, *beroemd*, *gewichtig*, *notabel*, *uitmuntend*, *uitnemend*, *van belang*, *vermaard*, *voornaam*, *voortreffelijk*, *zwaarwegend*; *gering*, *licht*, *onaanzienlijk*, *onbeduidend*, *onbetekenend*, *onnozel*.

Het concept „grootheid” wordt bijgevolg, afhankelijk van het domein waarin het geprofileerd wordt, op verschillende manieren gelexicaliseerd.

2.4. Extensies in het dimensieveld: de notie „geassocieerde extensies”

2.4.1. Extensies

Bovenvermelde hypothese dat het adjectievenpaar *groot* / *klein* in zijn primaire prototypische betekenis de fysische, perceptueel waar-

8. Ook in andere talen komt die synoniemie van primaire dimensie-adjectieven voor. Vergelijk: a *shallow* smile = a *thin* smile; *high* concentration = *thick* concentration; we are *short* of water = we are *low* on water; a *high* price = a *long* price; a *low* price = a *short* price («Am. slang»).

neembare eigenschap „meer dan gemiddelde dimensie” aanduidt, een hypothese die door moedertaalverwervingsonderzoek én door het morfo-syntactische gedrag van de adjectieven ondersteund wordt, biedt een verklaring voor vier mogelijke extensies:

(1) de extensie van ‘groot / klein qua gestalte of lichaamslengte’ naar ‘groot / klein qua leeftijd’, ‘oud of volwassen, resp. jong of onvolwassen’ (vb. Daar ben je toch te *groot* voor!, kinderen *groot*brenge(n), van *kleins* af). Dit is een extensie van het ruimtelijke naar het niet-ruimtelijke, i.e. temporele domein. Onderzoek van Kuczaj en Lederberg (1977) toont bijvoorbeeld aan dat kinderen *oud* eerst interpreteren als *groot*, en *jong* als *klein*.

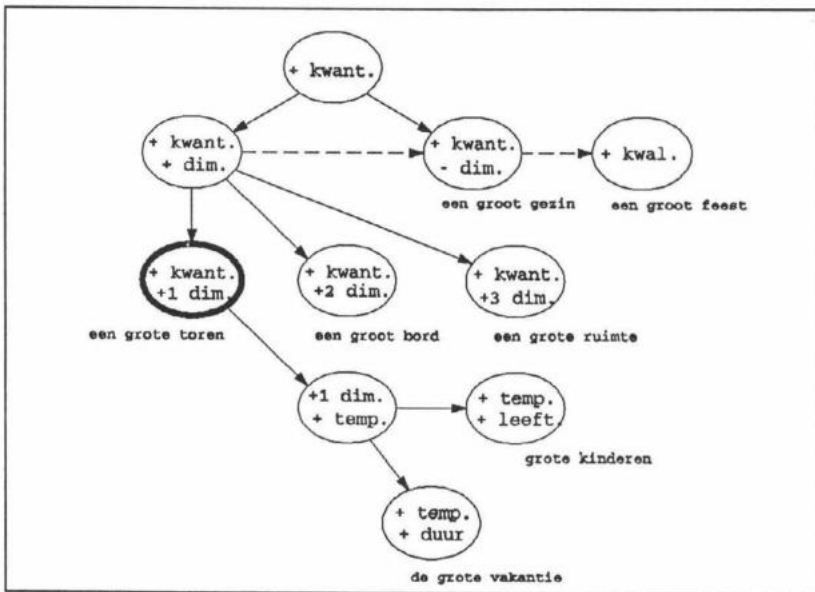
(2) de extensie van ‘groot / klein qua afstand in de ruimte’ (vb. een *grote* afstand) naar ‘groot / klein qua afstand in de tijd’ (i.e. tijdsduur; vb. de *grote* vakantie, een *kleine* reis). Extensies (1) en (2) zijn ééndimensionele kwantitatieve extensies.

(3) de extensie van *groot / klein* als [+ dim.], naar *groot / klein* als [- dim.] (vb. een *klein* gezin, een *groot* gezelschap). Vergelijk met andere dimensie-adjectieven als *hoog / laag* in een *hoge* som of *lage* temperaturen. De normale dimensie-betekenis van *hoog / laag* wordt hier toegepast op niet-ruimtelijke gegevens als ‘som’ en ‘temperatuur’. De adjectieven kunnen over het algemeen geen maatconstituent meer krijgen (cf. *2000 fr. *diepe* schulden, naast een 200 man *groot* leger)⁹. Afhankelijk van het domein waartegen de niet-dimensionele betekenis geprofileerd wordt, krijgen we, zoals vermeld in 2.3., specifieke lexicalisaties, bijvoorbeeld voor prijs (*duur / goedkoop*), temperatuur (*warm / koud*), gewicht (*zwaar / licht*), geluid (*luid / stil*), snelheid (*snel / traag*), enz.

(4) de extensie van [+ kwant.] naar [+ kwal.]. Het extensieproces impliceert een overgang van concreet naar abstract (want dimensie-adjectieven duiden primair perceptueel waarneembare eigenschappen aan van objecten in de ruimte), van letterlijk naar figuurlijk en van objectief naar subjectief. Deze overgangen zijn vrij systematisch en productief. Toch is productiviteit hier veeleer een kwestie van graad en afhankelijk van het bepaalde substantief. De overgang verloopt geleidelijk: het kenmerk [- dim.] is bijvoorbeeld al bij abstracta te vinden (vb. in *grote* mate).

De beschreven extensies kunnen we als volgt samenvatten in een netwerkmodel:

9. Enkel ongemarkeerde adjectieven kunnen met een maatconstituent gecombineerd worden (vb. *drie meter lang*; **drie meter kort*; *tweemaal zo groot*; **tweemaal zo klein*).

In dit op Langacker (1988) geïnspireerde netwerkmodel staat iedere knoop voor een onderscheiden betekenis van het lexicale item. Pijlen die twee knopen verbinden, geven twee soorten categorizerende relaties aan: schematische relaties, waarbij één knoop een instantie of een specificatie is van een andere knoop (vb. 'groot qua tijd' → 'groot qua duur'), en extensies, waarbij één knoop een modificering is van een andere knoop (vb. 'ruimtelijk groot' → 'niet ruimtelijk groot'). Niet alle knopen en relaties zijn noodzakelijk evenwaardig: bepaalde knopen zijn cognitief saillant (vb. 'groot' roept veeleer [+ 1 dim.] op dan [+ kwant., - dim.]). De preciese vorm van het netwerk kan (individueel) verschillen¹⁰.

Het geschetste basismodel vinden we ook in andere talen terug. Merk bijvoorbeeld op dat, hoewel het Nederlandse *groot* etymologisch verwant is met het Engelse *great*, de concepten die door beide woorden worden aangeduid, opvallend divergeren. 'Groot' is een algemeen concept dat in het Engels in een zestal woorden gelexicaliseerd wordt: *large, big, tall, great, grown-up* en *major*. De Engelse

10. Specifieke details over hoe gespecialiseerd of abstract een netwerk moet zijn, zijn volgens Langacker minder belangrijk dan het feit dat een netwerkstructuur geponereerd moet worden, want „(...) any attempt to reduce the meaning of a lexical item to a single node will in general prove unworkable” (Langacker (1988: 52)).

items kunnen doorgaans enkel op specifieke componenten van het netwerkmodel voor het Nederlandse *groot* toegepast worden:

- [+ kwant., + 1 dim.]: vb. a *tall* tree, a *big* line, a *grown-up* man
- [+ kwant., + 2 dim.]: vb. a *large* wood, a *large* estate, a *big* wood
- [+ kwant., + 3 dim.]: vb. a *big* house
- [+ kwant., - dim.]: vb. a *big* mistake, a *big* city, a *large* family
- [+ kwal.]: vb. a *great* artist, the *major* centres of Europe

Het ééndimensionele gebruik van *groot* / *klein* beschouwen we in bovenstaand schema als primair, i.e. als basis voor de beschreven betekenisextensies. Waarschijnlijk is *groot* / *klein* ook diachroon primair in de ééndimensionele betekenis. Etymologische woordenboeken brengen het Westgermaanse woord *groot* in verband met „grofkorrelig” (cf. *grof* geld / *groot* geld verdienen, *grof* wild / *groot* wild) en *klein* met „fijn, stralend, sierlijk, glanzend”, waarbij de betekenis wijzigde naar „gering”.

2.4.2. Geassocieerde extensies

De in de vorige paragraaf vermelde extensies karakteriseren niet alleen de adjectieven *groot* / *klein*, maar ook alle andere dimensie-adjectieven. Deze gemeenschappelijke extensies, die we „geassocieerde extensies” zouden kunnen noemen, zijn als volgt te beschrijven: „als de betekenis A van een woord X de betekenis B voortbrengt, kenmerkt de extensie ook de betekenis A van een woord Y dat in hetzelfde veld als woord X zit”. Voor dimensie-adjectieven impliceert deze hypothese dat een aantal extensies die gelden van *groot* / *klein* ook gelden van *hoog* / *laag*, *lang* / *kort*, *breed* / *smal*, *dik* / *dun*, enz. Bovenvermelde extensies proberen we voor de primaire dimensie-adjectieven (cf. 2.3.) in te vullen:

- [+ kwant., + 1 dim.]
- vb. een *hoge* berg, *hoge* vensters, *hoog* water; een *lage* toren, *lage* schouders, *laag* bouw; een *lange* koord, het *langste* stuk; *kort* haar, de *kortste* weg; een *brede* rivier, *brede* schouders, een *brede* kring; een *smalle* plank, *smalle* voeten; een *dik* bock, een *dikke* laag, een *dikke* balk; een *dun* twijgje, de *dunne* darm, *dun* glas; een *diepe* put, een *diepe* wonde, een *diepe* tuin, een *diepe* kast; een *vlakke* zee.

Telkens wordt hier één (fysisch waarneembare ruimtelijke) dimensie genoemd van een bepaald object, en telkens fungeert een bepaalde maat als rekeneenheid (lengtemaat, vlaktemaat, volumemaat).

- 1a. extensie naar [+ leeftijd] en / of 1b. extensie naar [+ tijdsduur]
- vb. de tijd was te *kort*, op *korte* termijn, tot voor *kort*, *binnenkort*; *lang* geleden, we zullen het niet *lang* maken, de dag is *lang* geweest, iets *lang* en breed vertellen;

hij is *diep* in de zestig, tot *diep* in de nacht, *diep* in de jaren zestig; op *hoge* leeftijd, *hoogzwanger*, de *hoge* Renaissance, het is *hoog* tijd.

2. extensie naar [+ kwant., - dim.]

vb. een *hoge* som, een *hoog* inkomen, de *hoogste* straf, *hoge* cijfers, *hoge* snelheid; een *lage* prijs, *lage* temperatuur, *lage* spanning; een *lang* verhaal, die het *lang* heeft, laat het *lang* hangen; een *korte* inhoud, een *kort* geheugen; een *breed* forum, in *brede* trekken, een *brede* schare; een *smalle* beurs; *dikke* rook, *dikke* koorts; een *dunne* markt, *dun*bevolkt, *dunne* kennis; *diepe* ellende, *diepe* eerbied, *diepe* duisternis.

3. extensie naar [+ kwal.]

vb. *hoog* bezoek, de *hoge* adel; een *laag* karakter, *lage* afkomst, een *lage* dunk, de *lagere* standen; *lange* vingers, een *lang* gezicht, een *lange* arm, een *lange* tong, *lange* tanden; *kort* nat; *brede* schouders, de *brede* weg; de *smalle* gemeente, *smalle* tienden; een *dikke* nek, *dikke* woorden, een *dikke* auto, een *dikke* boer, *dikke* vrienden, *dikke* soep¹¹; een *dun* verhaal, een *dunne* boer; een *diep* geheim.

De noties [kwaliteit] en [appreciatie of depreciatie] vinden we ook in derivaties als *dikkerd*, *dikk(er)ig*, *dunn(er)ig*, *dunnetjes*, *laagjes* en *dikkerd* (cf. 2.4.3.).

Een argument voor het geassocieerde karakter van de extensies vinden we bovendien bij een vergelijking met andere talen, waar verschillende lexicalisaties binnen het dimensieveld hetzelfde concept uitdrukken. Vergelijk:

vb. het *grote* publiek = das *breite* Publikum; de *grote* massa = die *breite* Masse; een *klein* stemmetje = mit *dünner* Stimme; in *brede* trekken = in *große* Zügen; op de *brede* weg = auf die *schiefe* Bahn geraten; *lage* schouders = *tiefhängende* Schultern; een *hoge* leeftijd = ein *hohes* Alter; *grote* verschillen = *wide* differences; *grote* woorden = *tall* words.

2.4.3. De rol van metaforen in de extensies

In de cognitieve literatuur (Lakoff en Johnson (1980)) worden metaforen geanalyseerd als conceptualisaties van één domein in termen van de structuur van een ander domein, i.e. als een „mapping” tussen domeinen (vb. ARGUMENT IS WAR of TIME IS MONEY), metonymie daarentegen heeft maar op één domein betrekking (vb. pars pro toto). De essentie van de metafoor bestaat er dus in dat we

11. In tegenstelling tot monosemische, componentieel-analytische definities zien we met Vandeloise (1993) twee betekenissen van het adjectief *dik* (Fr. *épais*): dimensie-aanduidend (vb. een *dik* boek) en resistentie-aanduidend (vb. *dikke* soep). De „resistentie” noemt Vandeloise een pragmatische brug tussen de twee betekenissen van *épais* (maar ook *dik*): „(...) the meaning linked to consistence indicates resistance to penetration and the meaning linked to the smallest dimension reveals the smallest resistance to breaking” (Vandeloise (1993: 46)).

een bepaald iets begrijpen en beleven in termen van een ander iets¹².

Met een korte beschrijving van enkele metaforen kunnen we bovenvermelde (geassocieerde) extensies in het dimensieveld verklaren. Voor het Engelse dimensie-adjectief *high* noemt Taylor (1989: 136) een aantal metaforische extensies. *Hoog* is primair één-dimensioneel, en heeft twee ruimtelijke betekenissen: extensioneel zoals in *hoog₁ gebouw* of positioneel / lokatief zoals in *hoge₂ vensters*. Beide betekenissen zijn metonymisch verbonden: als iets *hoog₁* is, is het bovenste gedeelte *hoog₂*. *Hoog₁* kent een aantal metaforische extensies omdat de positie van een entiteit in de verticale ruimte een nulpunt vereist van waaruit de verticaliteit gemeten wordt, en een norm. Dat nulpunt wordt gegeven binnen het domein waartegen de entiteit geconceptualiseerd wordt (vb. een 'hoge plank' tegen het domein 'boekenkast'). In die zin is *hoog₂* zeer flexibel, want het nulpunt en de norm worden geselecteerd volgens het domein waartegen de entiteit geprofileerd wordt. Volgens Taylor (1989) maakt die flexibiliteit het woord geschikt voor metaforische extensies. Het hoeft geen betoog dat alle dimensie-adjectieven, in hun status van relatieve adjectieven, een nulpunt en een norm vereisen, en dit kan een verklaring bieden voor het feit dat de metaforische extensies voor alle dimensie-adjectieven „geassocieerd” worden.

Het grootste deel van onze ervaring noemen Lakoff en Johnson (1980) metaforisch gestructureerd door middel van „image schemas”, waaronder de „up-down orientation”. Conceptuele metaforen brengen het „op en neer-schema” over naar andere ervaringsgebieden. Die conceptuele metaforen zijn van drieërlei aard: (1) kwantiteit (MEER IS OP EN MINDER IS NEER), (2) evaluatie (GOED IS OP EN SLECHT IS NEER) en (3) controle (MACHT IS OP EN MACHTELOOSHEID IS NEER). Het „op en neer-schema” proberen we door een „groot en klein-schema” te vervangen. We zien dat „goed” niet alleen geconceptualiseerd wordt als „op”, maar ook als „groot” of „hoog”. Met andere woorden: wat „goed” is, stellen we in ons denken niet alleen voor als „op” maar ook als „groot”.

Volgens (1) supra duidt *groot*, maar ook *hoog* en de andere dimensie-adjectieven, dan een positie aan op een al dan niet numerieke schaal, dat in casu als domein fungeert (vb. *groot* aantal, *hoge*

12. Volledig nieuw is die belangstelling niet. Sperber (1923) wees er al op dat iets wat ons interesseert ons zal voorzien van analogieën voor de beschrijving van andere, nieuwe ervaringen. Dat interessepunt wordt aldus een centrum van metaforische expansie. Deze 'wet van Sperber' wordt bijvoorbeeld duidelijk geïllustreerd door de vele antropomorfe metaforen, die de opvatting weerspiegelen van de mens als centrum van het universum.

temperatuur). Volgens (2) heeft *groot* c.s. een positieve evaluatie (vb. *grote / hoge* kwaliteit, *grote / hoge* verwachtingen). De „conceptuele asymmetrie” van het adjectievenpaar blijkt duidelijk uit het feit dat het positieve altijd een zekere waardering impliceert (vb. *groot en knap*, maar **klein en knap*)¹³. Het domein van (3) ten slotte is de machtsverhouding (vb. *grootmeester*, *grote knecht*, *hoog* bezoek), waarbij „meer macht” vaak ook positief geëvalueerd wordt, zoals blijkt uit constructies als „klein maar dapper”, „iemand klein krijgen / houden”, of uit het Catsiaanse gezegde „Met groote heeren is't kwaad kersen eten; zij kiezen de grootste, en schieten met de steenen”.

Metaforen plaatsen dus een woord van één meestal concreet domein, in casu dat van de dimensie-adjectieven, over naar een ander, onafhankelijk en doorgaans abstract domein. Metaforiek is een taalgebruik waarbij de conventionaliteit doorbroken wordt. Metaforiek is, zo blijkt uit de notie „geassocieerde extensies”, vaak systematisch: namen van lichaamsdelen worden bijvoorbeeld toegepast op objecten (vb. de *hals* van een fles, de *voet* van een berg, de *benen* van een driehoek). Toch lijken deze geassocieerde extensies van een andere aard dan die bij dimensie-adjectieven: in „*hals* van een fles” is de metafoor gebaseerd op een louter perceptuele gelijkenis tussen twee concrete objecten, bij dimensie-adjectieven op een meer algemene experiëntiele gelijkenis tussen concrete en abstracte zaken (in casu tussen waarneembare dimensies en tijd, tussen concrete dimensies en abstracte dimensies, en tussen kwantiteiten en kwaliteiten). Als metaforiek een gradueel verschijnsel is, in de zin dat bepaalde semantische velden gevoeliger zijn voor metaforische extensies dan andere, dan kunnen we stellen dat vooral dimensie-adjectieven vatbaar zijn voor deze extensies.

In 2. hebben we geprobeerd het complexe en „vage” netwerk van en rond het adjectievenpaar *groot / klein* te beschrijven. De adjectieven zijn duidelijk polyseem. In welke zin zijn ze echter ook „vaag” te noemen?

13. In vaste nevenschikte constructies blijkt de voorkeur voor het positieve element uit het feit dat het in de nevenschikking voorafgaat aan het negatieve element (vb. *goed en slecht*, *hoog en laag*, *groot of klein*, tegenover **slecht en goed*, **laag en hoog*, **klein of groot*). Deze vaste combinaties komen in verschillende semantische domeinen en bij verschillende woordsoorten voor (vb. *hier en daar*, *nu en dan*, *dag en nacht*, *vriend of vijand*, *land en zee*, *man en vrouw*).

3. SEMANTISCHE VAAGHEID

3.1. *Criteriale en graduele vaagheid*

In de literatuur heerst heel wat verwarring rond de plaats van „vaagheid” tussen metaforiek, metonymie, generaliteit, polysemie of ambiguïteit, waarbij vaak oorzaak en gevolg vermengd worden. Deze begrippen proberen we eerst kort af te bakenen.

Metaforiek en metonymie hebben we boven al beschreven. Het woord *groot* kunnen we homoniem noemen tussen een adjectief-lezing en een substantief-lezing (meer bepaald de betekenis ‘vroegere munt’)¹⁴. Generaliteit daarentegen is het verschijnsel waarbij één enkele woordbetekenis van toepassing is op een realiteit die (cognitief) verder verdeelbaar is in duidelijke subsets¹⁵. Het lexicale item *oom* bijvoorbeeld staat zowel voor ‘oom van moeders zijde’ als voor ‘oom van vaders zijde’. *Buur* betekent zowel ‘buurvrouw’ als ‘buurman’, *groot* zowel ‘groot in één ruimtelijke dimensie’, ‘groot in twee dimensies’ of ‘groot in drie dimensies’. Het ligt voor de hand dat taal gekarakteriseerd wordt door dit generaliteitsprincipe: woorden verwijzen niet naar afzonderlijke, concrete „dingen” in de realiteit, maar naar klassen of categorieën van zaken of handelingen. Woorden abstraheren met andere woorden, en bij die abstraheringen moeten noodzakelijkerwijze allerlei betekenisfacetten verloren gaan. Net als polysemie is generaliteit dus een constructief economiciteitsprincipe.

Generaliteit is in de literatuur ook wel verkeerdelijk aangeduid met de term ‘vaagheid’. In tegenstelling tot de gelijkschakeling van generaliteit met vaagheid, zien wij generaliteit niet als een voldoende voorwaarde voor vaagheid. Een algemene uitdrukking kan al dan niet vaag zijn: *groot* bijvoorbeeld is algemeen én vaag; *oom* daarentegen is wel algemeen, maar niet vaag. Op de vraag „Hoeveel ooms heb jij?” kan een éénduidig antwoord gegeven worden. Dit impliceert dat tussen generaliteit en vaagheid niet altijd een causaal verband bestaat. Het onderscheid is echter wel gradueel, in de zin dat de conceptuele specificatie een gradueel verschijnsel is. Terwijl het conceptualiseringsbereik van het „generale” lexem *oom* beperkt is (tot twee lezingen: ‘oom van vaders zijde’ en ‘oom van moeders zijde’), is het bereik van bijvoorbeeld *stoel* minder gelimiteerd. Een *stoel* verwijst naar een hele variëteit aan objecten, zoals een ‘kinderstoel’, een

14. Diachroon gezien is echter sprake van een polyseme (metonymische) relatie tussen de adjectief-lezing en de substantief-lezing (‘vrij *groot* zilverstuk’).

15. Generaliteit is in de literatuur ook wel aangeduid met onder meer de volgende termen: „generality”, „neutrality”, „indeterminacy”, „non-specificity” en „le non-dit”.

'keukenstoel', een 'armstoel', enz. Het verschijnsel is trouwens taalspecifiek.

Onder semantische vaagheid vallen algemeen twee types van vaagheid: criteriale vaagheid en graduele vaagheid. Criteriale vaagheid heeft betrekking op de onbepaaldheid van de noodzakelijke en / of voldoende criteria voor de toepassing van een begrip. Zo kunnen we ons afvragen of *bridge* wel een *sport* is, of op basis van welke criteria we een reis een *grote* reis kunnen noemen. In deze gevallen zijn de benoemingscriteria vaag en onderling variabel. Graduele vaagheid daarentegen heeft niet zozeer betrekking op de denotatie, maar op de graad of de mate waarin we bepaalde begrippen al dan niet kunnen toepassen, gegeven dat we het exacte toepassingscriterium kennen. Wanneer bijvoorbeeld is een persoon *oud*? Wanneer is iemand *groot* van gestalte? En wanneer is iemand een *tiener*? Een persoon noemen we uitsluitend op basis van het criterium leeftijd een *tiener*. Het toepassingscriterium is dus welbepaald, maar het criterium is gradueel vaag in de zin dat Van Dale (1984: 2911) de leeftijd tussen 10 en 20 jaar opgeeft, hoewel velen een nauwere marge zouden stellen, bijvoorbeeld tussen 12 / 13 en 17 / 18 jaar. Criteriale vaagheid heeft dus betrekking op de kwalitatieve aspecten van woordcriteria, graduele vaagheid op de kwantitatieve aspecten¹⁶. De twee soorten vaagheid correleren met de belangrijkste woordklassen, maar op die algemene trend zijn belangrijke, systematische uitzonderingen (Devos (1992)).

Op het eerste gezicht lijkt het adjectievenpaar *groot / klein* gradueel vaag in de boven beschreven kwantitatieve betekenis, en criteriaal vaag in de kwalitatieve betekenis. De situatie laat zich echter minder eenvoudig schetsen.

Groot / klein zijn gradueel vaag in het ééndimensionele gebruik, i.e. bij nomina die aan de hand van één enkel criterium geschaald kunnen worden, of beter, nomina waarbij één dimensie saillant is: bij objecten kan één dimensie, de perceptueel saillante dimensie, gefocaliseerd worden. In 'een *grote* meetlat' wordt de dimensie 'lengte' gefocaliseerd, en *groot* en *lang* zijn hier volstrekt synoniem. Met ze-

16. Criteriale vaagheid is een object van studie in de cognitieve linguïstiek, die met de notie van de „prototypische structuur van categorieën" het vaagheidsprobleem bestudeert. Prototypische categorieën kunnen weliswaar een duidelijke kern hebben, maar ook vage grenzen. Terwijl 'voetbal' een prototypische sport genoemd kan worden, behoort 'bridge' tot de vage randgebieden van de categorie. Een methode om graduele vaagheid te representeren is de vage verzamelingenleer of de theorie van de 'fuzzy sets', waarin gesteld wordt dat bepaalde elementen tot een bepaalde graad tot een verzameling kunnen behoren. In plaats van de klassieke waar en vals-waarden (respectievelijk aangeduid met 1 of 0) die toegekend worden aan een predikaat als *Jan is oud*, kunnen we een waarde in het interval tussen 0 en 1 toekennen. Voor mogelijkheden en beperkingen van de prototype-theorie en de fuzzy set-theorie, zie Devos (1992, 1994).

kerheid kunnen we één criterium, met name de dimensie lengte, inroepen als we spreken van een *grote* meetlat, maar de grens van dat criterium is vaag. Kunnen we een lat al 'groot' noemen als ze 40 cm of 50 cm meet?

Ook het tweedimensionele en driedimensionele gebruik kan gradueel vaag zijn. Een blad papier of een raam kunnen 'groot' genoemd worden op basis van het criterium oppervlakte (i.e. lengte x breedte), maar hier sluipt ook een criteriale vaagheid binnen: een lange strook papier met een lengte van 50 cm en een breedte van 5 cm (oppervlakte 250 cm) kan 'groter' worden genoemd dan een blad papier van 25 cm bij 10 cm, dat dezelfde oppervlakte heeft.

In combinatie met huis bijvoorbeeld is *groot / klein* criteriaal vaag. De criteria, waaronder oppervlakte, aantal (slaap-)kamers, de ruimte van de kamers, het algemeen comfort, zijn niet uniform bepaald. Als we het voor de context belangrijke criterium bepaald hebben, kan *groot / klein* nog gradueel vaag zijn: als een huis *groot* of *klein* wordt genoemd op basis van het aantal slaapkamers, hoeveel slaapkamers maken een huis dan 'groot' (drie, vier of vijf)? Bepaalde preciseringen van criteriaal vage woorden zijn op zich dus gradueel vaag. Het kwantitatieve, niet-dimensionele gebruik, een extensie van het primaire dimensionele gebruik, is gradueel vaag. De begrippen zijn ook uitdrukbaar in numerieke waarden (vb. een *groot* inkomen = X fr. per maand, een *kleine* prijs = X fr., een *klein* gezin = X leden). In het kwalitatieve gebruik ten slotte, waarin de criteria voor de toepassing van *groot / klein* een subjectief karakter hebben gekregen, is het adjectievenpaar overwegend criteriaal vaag (vb. een *groot* man), maar in combinatie met bepaalde nomina gradueel vaag (vb. een *groot* geleerde). Als er geen eenduidige dimensie en geen kwantiteit als criterium fungeert, welk (kwalitatief) criterium geldt er dan wel?

Dit alles impliceert dat de bovenvermelde metaforische overgang van *groot / klein* van concreet naar abstract, letterlijk naar figuurlijk en objectief naar subjectief, tevens een overgang van graduele vaagheid (vb. een *grote* toren) naar criteriale vaagheid (vb. een *groot* geluk, een *groot* man) impliceert. Die overgang is echter niet scherp afgebakend, omdat de twee duidelijke prototypische kernen, [+kwant.] en [+kwal.], in hun randgebieden kunnen overlappen. Combinaties als 'de *grote* schoonmaak' illustreren dit: de 'grote schoonmaak' is een schoonmaakoperatie die niet alleen langer duurt dan de doordeweekse, minder intensieve schoonmaakbeurt ([+kwant.]), maar is (daarom precies) ook grondiger ([+kwal.]).

3.2. Normering

Uit de gebruiksgevallen van het adjectievenpaar *groot / klein* kunnen we een kleine maar harde kern isoleren met de denotationele be-

tekenis [+ 1 dim.], en die analyseren in termen van objectieve normen (vb. een *grote* meetlat, een *kleine* vrouw, een *grote* schoenmaat, een *kleine* toren). Objectief betekent dat de norm niet criteriaal vaag is, maar algemeen aanvaard wordt: een toren wordt *klein* genoemd op basis van de hoogte, een meetlat is *groot* op basis van de lengte, enz.

Normativiteit is echter ook subjectief in de zin dat ze steunt op de kennis van de wereld en van de context en situatie. De gradeerbaarheid, en bijgevolg de graduele vaagheid, van adjectieven impliceert een norm. Relativiteit (cf. de comparatie) en normativiteit kunnen we bijgevolg beschouwen als twee belangrijke basiskarakteristieken van gradeerbare adjectieven.

Algemeen kunnen we twee, doorgaans impliciete, normen onderscheiden. De hyponymische norm is de norm waarbij een item in een hyponymische relatie vergeleken wordt met een categorie. Het dichtste superordinaat fungeert met andere woorden als standaard. In „En God schiep de *grote* walvissen” (Genesis, 1, 21), worden walvissen *groot* genoemd voor ‘dieren’. De klassenorm is de norm waarbij vergeleken wordt met een standaard die (of een prototype dat) het gemiddelde noemt van de eigen klasse waartoe het object behoort. De *grote* teen is de grootste onder de tenen. De *grote* klok is oorspronkelijk de omvangrijkste klok in een woonplaats die bij feesten, afkondigingen, brand, enz. geluid werd (WNT, V, kol. 1058). We kunnen nog een derde norm onderscheiden als subnorm van de hyponymische norm. In „De bal is *groot*, en het blokje is *klein*” worden twee objecten direct vergeleken, zonder dat er (abstracte) kennis van de objectklasse waartoe die specifieke bal behoort en van de gemiddelde grootte van een object in die klasse (cf. „Dat is een *grote* bal”), aanwezig hoeft te zijn. Soms is de klasse zeer beperkt en worden de adjectieven als complementaire antoniemen gebruikt (vb. de *grote* en de *kleine* beer, *groot* vee en *klein* vee, de *grote* hersenen en de *kleine* hersenen, de *grote* wijzer en de *kleine* wijzer). In deze gevallen hebben *groot* en *klein* „klassificerende” waarde. Uit onderzoek blijkt dat de klassenorm vroeger voorkomt in de taalverwerving dan de hyponymische norm, met name op 2,5 jaar. De hyponymische betekenis komt er pas op 6 jaar (Nelson en Benedict (1974)).

Bij criteriale vaagheid daarentegen liggen de zaken ingewikkelder, omdat er van een normenvermenging sprake kan zijn. Het polyseme karakter van *groot* is de oorzaak van de criteriale vaagheid in bijvoorbeeld ‘een *grote* reis’, maar op zich zijn de mogelijke specificaties dan weer gradueel vaag:

1. een reis die lang duurt: hoe lang? Is een reis van zes weken (al een „grote” reis?

2. een verre reis: hoe ver? Is een reis naar Griekenland (al) een „grote” reis?¹⁷
3. een luxueuze reis: hoe luxueus?
4. een combinatie van deze kwantitatieve en kwalitatieve specificaties?

Uit een kleine steekproef blijken de factoren „verre” reis (bij voorkeur intercontinentaal) en „lange” reis doorslaggevend te zijn: een verblijf van 8 weken aan de Belgische kust is geen „grote” reis, een verblijf van 6 weken in Hawaï wel.

Op welke instantie kan de taalgebruiker nu een beroep doen bij het bepalen van wat als een *grote* reis of een *kleine* toren geldt? De stereotype-theorie van Putnam (1975), meer bepaald het principe van de verdeling van linguïstische arbeid, biedt hier weinig houvast en toont zich op een van haar zwakke plekken: welke „experten” verklaren een reis of een toren „groot” of „klein”? Het aantal gevallen waarin de taalgebruiker een beroep kan doen op autoriteiten in een bepaald vakgebied om te bepalen wat de eigenlijke betekenis van een woord is, is vrij beperkt. Woordbetekenissen zijn meestal niet door experts vastgelegd¹⁸. Wetenschappelijke, rechtelijke, administratieve en technische termen daarentegen zijn dat vaak wel.

Normen voor de interpretatie van combinaties met *groot* kunnen bijgevolg subjectief van aard zijn: de context kan verschillen, afhankelijkheid van persoon, plaats en tijd¹⁹. Uit vroeger gehouden enquêtes blijkt bijvoorbeeld dat begrippen als leeftijd, lichaamslengte of het aantal uren dat men werkt per dag, meer geconventionaliseerd (want maatschappelijk relevanter en meer genormeerd) zijn dan begrippen als grootte van een tapijt, duur van een wandeling of duur van een vakantieperiode (Devos (1992)).

17. De 'grote' reis werd vroeger wel genoemd als 'de reis naar Oost-Indë' of 'de reis naar de eeuwigheid'.

18. Bovendien kunnen ook binnen het „gewone” taalgebruik verschillen bestaan. Wat we gewoonlijk een lang weekend noemen, duurt minimum drie dagen tot maximum zes dagen. In de brochure *Vlaanderen Vakantieland* daarentegen wordt een weekend „kort” genoemd bij 1 overnachting, „lang” bij 2 overnachtingen en „extra lang” bij drie overnachtingen. Het (van de gewone norm) afwijkende karakter van deze definities, en het feit al dat de begrippen gedefinieerd worden in de brochure, illustreren natuurlijk de ingeburgerdheid van bovenvermelde „gewone” betekenis.

19. Dit heeft betrekking op zowel de structuralistische als de cognitivistische interpretatie van „context”. Voor de structuralisten impliceert context-afhankelijkheid paradigmatische en syntagmatische relaties tussen woorden in het systeem. Context is dus taalintern. Voor cognitivisten is de context (ook) taalextern: betekenissen zitten ingebed in ruimere kennispatronen (vb. de domeinen van Langacker), die al dan niet gelexicaliseerd zijn in taal. Structuralisten daarentegen kijken enkel naar de gelexicaliseerde concepten.

3.3. Een beschrijvingsmodel voor lexicale vaagheid

Als het principe van de verdeling van linguïstische arbeid (Putnam (1975)) niet als absoluut principe ingeroepen kan worden bij het bepalen van norm-instanties, en bij het verklaren van hoe lexicale vaagheid de communicatie niet aantast, welke andere principes zijn er dan nog om te bepalen wat de „eigenlijke betekenis” uitmaakt van woorden, in casu adjectieven als *groot / klein*?

We moeten terugkeren tot de individuele taalgebruiker, die sailante gebruiksgevallen onderzoekt en een context reconstrueert waarin (persoonlijke) ervaringen, concrete toepassingen, prototypes of typische voorbeelden vervat zitten. Dit sluit nauw aan bij bevindingen uit de cognitieve literatuur, onder meer bij Langacker (1988, 1991).

In het encyclopedische standpunt van Langacker staat „de betekenis van een woord kennen” gelijk met het op een bepaald punt activeren van een kennisnetwerk dat of een kennisconfiguratie die de achtergrond vormt waartegen de betekenis van linguïstische uitdrukkingen of predikaties gesitueerd moet worden. Langacker noemt die configuraties „domeinen” of „schema's”. De betekenis van een linguïstische uitdrukking is enkel karakteriseerbaar of definieerbaar tegen de achtergrond van een of meer cognitieve domeinen. Zo kunnen we „hoekschoep” enkel begrijpen tegen de ruimere achtergrond „voetbal”. Schema's of cognitieve domeinen zijn net als de „experiential gestalts” van Lakoff en Johnson (1980: 81) een soort holistische en analyseerbare structuren (of wat nog anderen „idealized cognitive models”, „frames”, „scripts”, „scenes”, „scenarios”, „schemata”, enz. noemen):

(...) semantic structures (which I call **predications**) are characterized relative to **cognitive domains**, where a domain can be any sort of conceptualization: a perceptual experience, a concept, a conceptual complex, an elaborate knowledge system, etc. (Langacker (1991: 279))

Langacker onderscheidt ook „basic domains”, die het laagste niveau vormen in conceptuele hiërarchieën. Naast „ruimte” is „tijd” bijvoorbeeld een van die „cognitively irreducible representational spaces or fields of conceptual potential” (1988: 54 en 1991: 280)). Sommige predikaties zijn direct en alleen te beschrijven in relatie met een basisdomein (vb. *rood* met betrekking tot kleuren, *warm* met betrekking tot temperatuur, *vóór* met betrekking tot tijd), maar meestal zijn hogere niveaus van conceptuele organisatie nodig in de beschrijving.

There is obviously no fixed or universal set of cognitive domains. Any facet of our mental experience or conceptual world can be appropriated to function in this capacity (...).

In short, a complete and definitive account of semantic structure would require an essentially full description of developmental cognition and the conceptual hierarchies it produces!

This is obviously not a practical short-term goal. In practice, we must do the best we can with partial and provisional accounts, describing relevant domains to the best of our ability in whatever degree of detail is minimally necessary for particular purposes. (Langacker (1988: 55))

Een „niet-basisdomein” is een „abstract domein”. De volledige set domeinen die nodig is voor de beschrijving van een predikatie, en die tegelijkertijd voorondersteld worden door het concept, is de „domeinmatrix”. Het domein van fysische objecten bijvoorbeeld is een domeinmatrix. Het bevat de domeinen „materie”, „vorm” en „lokatie”²⁰.

Dit summier geschetste cognitieve model van Langacker kunnen we invoeren bij de analyse van vage lexicaal items. Een „reis” bijvoorbeeld roept een complexe matrix op, die de domeinen ruimte, tijd, vervoermiddel, enz. bevat. De combinatie met „groot” selecteert een substructuur: een linguïstische vorm krijgt betekenis door het profileren of belichten van een bepaalde regio of configuratie in een bepaald domein. Voor de interpretatie van een uitdrukking als „een grote reis” volstaat het dat de (gradueel vage (GV)) domeinen „duur” en „afstand” geactiveerd worden, terwijl vervoermiddel, wijze van verblijf, gezelschap, periode, enz. niet geactiveerd hoeven te worden. Afhankelijk van de context kan bijvoorbeeld ook enkel het domein „afstand” belicht worden. In „de grote vakantie” is die selectie nog beperkter, maar in „een groot feest” daarentegen blijkt de criteriale vaagheid (CV) uit het mogelijk vrij uitgebreide profiel.

een grote reis: CV

→ duur → lang / kort → GV

→ afstand → lang / kort → GV (= plaats → ver / dicht → GV)

→ vervoermiddel → te voet, fiets, auto, trein, vliegtuig, ...

→ gezelschap → vrienden, collega's, gezin, familie, ...

→ verblijfwijze → camping, hotel, appartement, kamers, ...

→ ...

de grote vakantie: GV

→ duur → lang / kort → GV

→ periode → zomer

→ activiteit → ontspanning, reis, ...

→ ...

20. Het is niet duidelijk of de domeinmatrix van Langacker enkel de basisdomeinen bevat dan wel alle domeinen.

een *groot* feest: CV

→ aantal gasten

→ duur

→ gezelschap → vrienden, collega's, gezin, familie, ...

→ gelegenheid → gedenkdag, bijeenkomst, kermis, ...

→ activiteit → eten, drinken, dansen, vieren, bidden, ...

→ ...

Niet alleen de co-text, in casu vooral de combinatie met het noemen, ook de context, de situatie en de hele wereldkennis, bepalen dus de interpretatie van *groot / klein*.

4. SAMENVATTING EN BESLUIT

Uit onze analyse kunnen we algemeen twee bevindingen afleiden.

Een taalinterne bevinding betreft de relatie tussen metaforiek, polysemie en vaagheid. Polyseme categorieën vertonen een aantal min of meer discrete maar gerelateerde betekenissen. Die associatie komt vooral tot stand door metaforiek. De rol van metaforiek in de semantische extensies van *groot* en *klein* beperkt zich echter niet tot het prototype van de dimensie-adjectieven, maar „associeert” de extensies als het ware. De analyse van het adjectievenpaar *groot / klein* hebben we dus gebruikt als uitgangspunt voor een duidelijker afbakening van een aantal vaak verwarde begrippen als polysemie, generaliteit, metaforiek en „vaagheid”. Dit vatten we nog eens kort samen. Het woord *groot* is homoniem tussen een adjectief-lezing en een substantief-lezing ('vroeger muntstuk'). *Groot* kunnen we polyseem noemen als we de kwantitatieve betekenis (vb. 'groot van gestalte') relateren aan de kwalitatieve betekenis (vb. 'groot van verdiensten'), of de ruimtelijke betekenis (vb. 'een grote toren') aan de nietruimtelijke betekenis (vb. 'de grote vakantie'). Het woord is algemeen in de zin dat de kwantitatieve betekenis verwijst naar 'grootte in één ruimtelijke dimensie' (vb. 'een grote schoenmaat'), 'grootte in twee dimensies' (vb. 'een grote tafel') of 'grootte in drie dimensies' (vb. 'een grote ruimte'). *Groot* ten slotte kan in één van de voormelde lezingen gradueel vaag zijn (wanneer is een schoenmaat precies 'groot?'), of criteriaal vaag (wanneer noemen we een feest een 'groot' feest?).

Een methodologische bevinding betreft het feit dat in de analyse van *groot / klein* er een moment is dat we de competentie van de taalgebruiker niet meer beschrijven of kunnen beschrijven, maar waar de performantie begint, waar het (mentale) lexicon met de gemeenschappelijke regels ophoudt en de (mentale) encyclopedie met de in-

dividueel verschillende regels begint. Dit is het moment waar we met echte lexicale vaagheid te maken krijgen. Lexicale vaagheid is dan een competence-begrip dat zich in of via de performantie manifesteert.

BIBLIOGRAFIE

- Bierwisch, M. (1967), 'Some semantic universals of German adjectivals', in: *Foundations of Language*, 3, pp. 1-36.
- Bierwisch, M. en E. Lang (eds.) (1987), *Grammatische und Konzeptuelle Aspekte von Dimensionsadjektiven*, Berlin: Akademie-Verlag (Studia Grammatica: XXVI + XXVII).
- Clark, E. (1972), 'On the child's acquisition of antonyms in two semantic fields', in: *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 11, pp. 750-758.
- Clark, H.H. (1973), 'Space, time, semantics, and the child', in: T.E. Moore (ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*, New York: Academic Press, pp. 27-63.
- Devos, F. (1992), 'Semantische vaagheid en de traditionele woordklassen', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, XLVI, pp. 49-71.
- Devos, F. (1994), 'Still Fuzzy After All These Years. A linguistic evaluation of the fuzzy set approach to semantic vagueness', in: *Quaderni di Semantica*, XVI-1, pp. 47-82.
- Dirven, R. en J.R. Taylor (1988), 'The Conceptualisation of Vertical Space in English: The Case of Tall', in: B. Rudzka-Ostyn (ed.), *Topics in Cognitive Linguistics*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins (Current Issues in Linguistic Theory: 50), pp. 379-402.
- Dixon, R.M.W. (1982), *Where Have All the Adjectives Gone? And other essays in semantics and syntax*, Berlin: De Gruyter (Janua Linguarum. Series Maior: 107).
- Donaldson, M. en G. Balfour (1968), 'Less is more: a study of language comprehension in children', in: *The British Journal of Psychology*, 59, pp. 461-472.
- Kuczaj, S.A. en A.R. Lederberg (1977), 'Height, age and function: differing influences on children's comprehension of „younger” and „older”', in: *Journal of Child Language*, 4, pp. 395-416.
- Lakoff, G. en M. Johnson (1980), *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1988), 'A View of Linguistic Semantics', in: Rudzka-Ostyn (ed.), *Topics in Cognitive Linguistics*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins (Current Issues in Linguistic Theory: 50), pp. 49-90.
- Langacker, R. W. (1991), 'Cognitive Grammar', in: F.G. Droste en J.E. Joseph (eds.), *Linguistic Theory and Grammatical Description*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins (Current Issues in Linguistic Theory: 75), pp. 275-306.
- Nelson, K. en H. Benedict (1974), 'The comprehension of relative, absolute and contrastive adjectives by young children', in: *Journal of Psycholinguistic Research*, 3, pp. 333-342.
- Putnam, H. (1975), *Mind, language and reality. Philosophical papers II*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sperber, H. (1923) *Einführung in die Bedeutungslehre*, Bonn / Leipzig: Schroeder.
- Taylor, J. R. (1989), *Linguistic categorization: prototypes in linguistic theory*, Oxford: Clarendon.
- Teller, P. (1969), 'Some discussion and extension of Manfred Bierwisch's work on German adjectivals', in: *Foundations of Language*, 5, pp. 185-217.
- Uit den Boogaart, P.C. (red.) (1975), *Woordfrequenties in gesproken en geschreven Nederlands*, Werkgroep Frequentieonderzoek van het Nederlands. Utrecht: Oosthoek, Scheltema & Holkema.

- Van Dale (1984, 1992), *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Utrecht / Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Vandeloise, C. (1993), 'The role of resistance in the meanings of thickness', in: *Leuvense Bijdragen*, 82-1, pp. 29-47.
- WNT, *Woordenboek der Nederlandse Taal*, 's Gravenhage / Leiden, 1882-.